

EKOLOGIK INQIROZ TUSHUNCHASI VA UNI OLDINI OLISHGA DOIR CHORA TADBIRLAR

Xusanova Surayyoxon G'aybulla qizi

Farg'ona viloyati Dang'ara tumani

Farg'ona davlat universiteti Tarix fakulteti

Yurisprudensiya yo'nalishi 2-bosqich talabasi

khusanovasurayyokhan@gmail.com

+998 50 887-74-04

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15433684>

Annotatsiya: Mazkur maqolada ekologik inqiroz tushunchasi, uning kelib chiqish sabablari, global va mahalliy ko'rishlari hamda oqibatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ekologik inqirozlarning oldini olishga qaratilgan huquqiy, iqtisodiy va texnologik chora-tadbirlar, O'zbekiston va boshqa davlatlar tajribasi asosida o'rganiladi. Muallif iqlim o'zgarishi, suv resurslarining tanqisligi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi kabi muammolarni yoritadi hamda ularni bartaraf etishning ilmiy asoslangan yo'llarini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: ekologik inqiroz, iqlim o'zgarishi, barqaror rivojlanish, atrof-muhitni muhofaza qilish, ekologik xavfsizlik, chiqindilar, muqobil energiya.

So'nggi o'n yilliklarda dunyo jiddiy ekologik muammolar bilan yuzma-yuz kelmoqda. Global isish, havoning ifloslanishi, yer degradatsiyasi, suv tanqisligi va biologik xilma-xillikning kamayishi kabi hodisalar insoniyat hayot tarziga bevosita tahdid solmoqda. Bunday muammolar yig'indisi ekologik inqiroz deb nomlanadi.

Ekologik inqiroz – bu atrof-muhitda tabiiy resurslarning o'ta cheklanishi yoki ekologik tizimlarning buzilishi natijasida yuzaga keladigan xavfli holatdir. Insoniyatning sanoat rivoji, texnologik taraqqiyoti va iste'mol madaniyatining o'zgarishi bu jarayonni jadallashtirmoqda. Shuning uchun ekologik muvozanatni saqlash va inqirozni oldini olish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biridir.

Ekologik inqirozning sabablari quyidagilardan iborat:

1. **Sanoatlashtirish** – ko'p miqdordagi chiqindilar, havoga zararli gazlar chiqarilishi.
2. **O'rmonlarning kesilishi** – karbonat angidrid gazining to'planishi va tuproq eroziyasining kuchayishi.
3. **Suv resurslarining ifloslanishi** – daryo, ko'l va yer osti suvlari kimyoviy chiqindilar bilan ifloslanmoqda.
4. **Yer degradatsiyasi** – noto'g'ri sug'orish, pestitsidlar va ortiqcha ekin ekish yer sifatini yomonlashtiradi.
5. **Iqlim o'zgarishi** – issiqxona gazlarining ko'payishi tufayli global harorat oshmoqda.

Ekologik inqiroz nafaqat tabiatga, balki inson salomatligiga, iqtisodiyotga va ijtimoiy barqarorlikka ham tahdid soladi. Masalan, havoning ifloslanishi yurak-qon tomir kasalliklari, onkologik kasalliklar, allergiyalarni keltirib chiqaradi. Orol fojiasi, Arktika muzliklarining erishi, Amazon o'rmonlarining yo'qolishi — bular ekologik inqirozning aniq ko'rinishlaridir.

So'nggi yillarda ekologik xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha quyidagi yo'nalishlarda ijobiy o'zgarishlar kuzatilmoqda:

- **Huquqiy chora-tadbirlar:** O'zbekiston Respublikasi "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni, "Ekologik nazorat" tizimi va Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi faoliyati.
- **Xalqaro hamkorlik:** Parij kelishuvi, BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG), Xalqaro ekologik loyihalarda ishtirok.
- **Texnologik yechimlar:** Muqobil energiya manbalaridan (quyosh, shamol, bioyoqilg'i) foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash texnologiyalari, "yashil iqtisodiyot"ni rivojlantirish.
- **Aholi ishtiroki:** Ekofestivallar, "Yashil makon" loyihasi, talaba va o'quvchilar o'rtasida ekologik madaniyatni oshirish dasturlari.

Shunga qaramasdan, mavjud muammolar hali ham dolzarbligicha qolmoqda. Xususan:

- Ekologik qonunlarning ijrosi zaif;
- Rivojlanayotgan hududlarda texnologik yangilanish sust;
- Aholining ekologik savodxonligi past.

Ekologik inqiroz — bu tabiiy muhitning holati yomonlashishi, biologik xilma-xillikning kamayishi, resurslarning tugashi yoki ifloslanishi natijasida yuzaga keladigan jiddiy ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik muammo. Ekologik inqiroz insoniyat uchun tahdid soluvchi omil bo'lib, uning oqibatlarini nafaqat hozirgi avlodlar, balki kelajak avlodlar uchun ham zararli bo'lishi mumkin. Ushbu maqolada ekologik inqiroz tushunchasi va uni oldini olishga doir choralar ko'rib chiqiladi.

Ekologik inqiroz tushunchasi

Ekologik inqiroz bir qator omillar natijasida yuzaga keladi:

- Iqlim o'zgarishi: Iqlimning global o'zgarishi, issiqxona gazlarining ortishi, atmosferada karbon dioksid miqdorining ko'payishi kabi jarayonlar ekologik inqirozni kuchaytiradi.
- Tabiiy resurslarning tugashi: Yer osti boyliklari, suv resurslari va boshqa tabiiy resurslarning haddan tashqari foydalanilishi ularning tugashiga olib keladi.
- Biologik xilma-xillikning kamayishi: O'simlik va hayvon turlarining yo'qolishi, ekosistemalarning buzilishi biologik xilma-xillikka salbiy ta'sir ko'rsatadi.
- Atrof-muhit ifloslanishi: Sanoat chiqindilari, qishloq xo'jaligi kimyoviy moddalarining haddan tashqari ishlatilishi va shaharlarning ifloslanishi atrof-muhitga zarar yetkazadi.

Ekologik inqirozni oldini olishga doir choralar

Ekologik inqirozni oldini olish uchun quyidagi choralar amalga oshirilishi kerak:

- Barqaror rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish: Barqaror rivojlanish modelini joriy etish orqali iqtisodiy o'sishni atrof-muhitni himoya qilish bilan birlashtirish zarur. Bu energiya samaradorligini oshirish va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni o'z ichiga oladi.
- Resurslardan oqilona foydalanish: Tabiiy resurslarni tejash va ularni qayta ishlashni rag'batlantirish orqali ularning tugashini oldini olish mumkin. Masalan, suvni tejash texnologiyalarini joriy etish.
- Iqlim o'zgarishini nazorat qilish: Iqlim o'zgarishini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar — issiqxona gazlarini kamaytirish, energiya samaradorligini oshirish va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirishni o'z ichiga oladi.
- Ta'lim va ongli yuritishni oshirish: Jamiyatda ekologik muammolar haqida xabardorlikni oshirish, ekologik ta'lim berish orqali har bir insonning atrof-muhitga bo'lgan mas'uliyatini tushuntirish zarur.

- Qonunchilik va nazorat mexanizmlarini takomillashtirish: Ekologiya sohasidagi qonunlarni kuchaytirish va ularni amalda qo'llash orqali atrof-muhitni himoya qilish mumkin. Bu jarayonda davlat organlari, nodavlat tashkilotlari va jamoatchilik faol ishtirok etishi lozim.

Xulosa

Ekologik inqiroz – bu global muammo bo'lib, uning oqibatlari barcha davlat va xalqlar hayotiga ta'sir ko'rsatmoqda. Uni bartaraf etish uchun faqat hukumatlar emas, balki har bir fuqaro ham o'z hissasini qo'shishi lozim.

Oldini olish choralari quyidagilardan iborat:

- Ekologik qonunchilikni kuchaytirish;
- Muqobil energiya manbalarini joriy etish;
- O'rmon va suv resurslarini muhofaza qilish;
- Chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlash tizimini yo'lga qo'yish;
- Aholining ekologik madaniyatini oshirish.

Ekologik barqarorlik – bu kelajak avlodlar uchun sog'lom hayot tarzini yaratish demakdir. Shunday ekan, harakat bugundan boshlanishi kerak.

Ekologik inqiroz — bu global muammo bo'lib, uning oldini olish har bir insonning mas'uliyatidir. Barqaror rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, iqlim o'zgarishini nazorat qilish va jamiyatda ekologik ongni oshirish orqali biz ekologik inqirozning salbiy oqibatlarini kamaytirishga erisha olamiz. Har birimiz atrof-muhitimizni asrashda faol ishtirok etib, kelajak avlodlarga toza va sog'lom muhitni qoldirishimiz zarurdir.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni, 2013 yil.
2. O'zbekiston Respublikasi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi Qonuni, 2000 yil.
3. BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari – 2030.
4. IPCC – Climate Change 2023: Synthesis Report.
5. Abdullayev Q. "Ekologiya asoslari", Toshkent: Fan, 2020.
6. Kattabekova M. "Ekologik xavfsizlik va barqaror rivojlanish", 2022.
7. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya vazirligi rasmiy axborotlari, 2023.
8. Parij iqlim kelishuvi – 2015 yil.
9. Fayziyev I. Sh. & Toshpo'latov A. (2022) O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING MUSTAQILLIKDAN OLDINGI VA KEYING SIYOSIY HAYOTI. British Journal of Global Ecology and Sustainable Development Volume-10, Nov., 2022 31-34b
10. Toshpo'latov , A. (2023). SHAXS PSIXODIAGNOSTIKASIDA PROYEKTIV METODIKALARDAN FOYDALANISH. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 3(5 Part 2), 170–178.
11. Temirov, J. , & Toshpo'latov , A. (2023). TYUTOR PEDAGOGIK FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI. Наука и инновация, 1(28), 29–32.
12. Umarova, G. , & Toshpo'latov , A. (2024). Klaster tanqidiy fikrlash texnologiyasi texnikasi sifatida. Центральноазиатский журнал междисциплинарных исследований и исследований в области управления, 1(10), 49–55.

13. Toshpo'latov Abdulaziz Quvondiq o'g'li, Ummatova Zamira Atamuradovna. (2023). SHAXSLARARO MUNOSABATLARDA SHAXS AGRESSIYA. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF EDUCATION AND INNOVATION, 2(4), 30–31.
14. Toshpo'latov Abdulaziz Quvondiq o'g'li, Ummatova Zamira Atamuradovna. (2023). IJTIMOY TARMOQLARIDA "OMMAVIY MADANIYATGA" QARSHI KURASHISHNING DIDAKTIK VOSITALARI. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF EDUCATION AND INNOVATION, 2(4), 27–29.

